

ALEXANDER WERTH:
OROSZORSZÁG NAGY HÁBORÚJA
1941—1945

(Budapest, Kossuth Könyvkiadó—Zrínyi Katonai Kiadó, 1971. 526 o.)



Alexander Werth könyve először Angliában és az Egyesült Államokban jelent meg 1964 végén. Ezt követően csakhamar kiadták Franciaországban, a Német Szövetségi Köztársaságban, Japánban, Olaszországban, Hollandiában, Mexikóban, Braziliában és más országokban is. 1967-ben készült el a szerző közreműködésével a munka orosz nyelvű kiadása, J. *Boltyin* professor,

a történettudományok doktorának bevezető tanulmányával. A Kossuth Könyvkiadó és a Zrínyi Katonai Kiadó közös vállalkozásának jóvoltából, dr. Auer Kálmán kitűnő fordításában most a magyar olvasóközönség is megismerkedhet Werth könyvével, amely nagy érdeklődést keltett és széles körű sajtóvisszhangot váltott ki a kapitalista világban.

A könyv iránti érdeklődés és a körülötte támadt sajtóvisszhang oka a szerző személyében és mondanivalójában egyaránt megtalálható. Werth a *Sunday Times* című lap és a BBC rádiótársaság tudósítójaként 1941. júliusától 1946-ig a Szovjetunióban élt. A Nagy Honvédő Háború éveiben többször járt a különböző arcvonalakon és a szovjet hadsereg által felszabadított területeken. „Orosz kommentárjai” vasárnaponként sok millió emberrel ismertették meg nyugaton a szovjet nép katonai erőfeszítéseit. Tökéletes orosz nyelvtudása lehetővé tette, hogy közvetlenül beszélgesen politikusokkal, hadvezérekkel, katonákkal és a szovjet társadalom minden rétegéből származó emberekkel. Az így szerzett élményei, ismeretei készítették rá sok év után, hogy elmondja a véleményét a Szovjetunió és a fegyveres erőinek a szerepéről az antifasiszta koalíció győzelmében. Könyvében azonban nem csupán a saját benyomásait, az általa látottakat örökíti meg jó írói eszközökkel. Személyes tapasztalatai kiegészülnek s szerencsés módon ötvöződnek a Nagy Honvédő Háborúval fog-

lalkozó szovjet történeti és memoár-irodalom adataival.

Werth nem kommunista és nem is marxista, de mindaz, amit látott és maga is átélt a háború időszakában, szorosán elkötelezte őt az igazság mellett. Szemben a második világháborús burzsoá történetírás ferdítéseivel és mind szemérmetlenebb torzításaival, melyek között még a legendyhebbnek tekinthető a Szovjetunió szerepének elhallgatása, Werth már könyve előszavában leszögezi: „A szovjet nép volt az, amely a második világháború legsúlyosabb terhet viselte, ez a nép vesztett 20 millió embert. Nyugatot, ahol sokak memóriája nagyon rossz, emlékeztetni kell erre.” Majd egy másik összefüggésre utalva ismételtlen megállapítja: „Történelmi és földrajzi okoknál fogva úgy adódott, hogy valóban a Szovjetunió viselte a náci Németország elleni háború legsúlyosabb terhet, s éppen az ő harcának köszönhető az, hogy sok millió angol és amerikai életben maradt.”

E megállapítások igazát meggyőzően bizonyítja a könyv egész mondanivalója, mely a tények erejével száll szembe a burzsoá történetírás szárnos ferdítésével, hamisításával, szerecsenmosdató kísérletével.

A mű főszereplője a szovjet nép. A szovjet emberek mérhetetlen háborús erőfeszítéseit és áldozatait, hősiességét és eredményeit ábrázolja a szerző, akit „...legfőképpen az érdekelt, milyen a szovjet nép magatartása, hogyan reagál mind a szerencsétlenségekre, mind a győzelemre”. S amit minderről megtudott és könyvében elmond, azt végig áthatja a mélységes együttérzés, tisztelet és elismerés. Ez a szemlélet, amely a nép szerepére koncentrálna alkot képet a háború egészéről, sajátosan befolyásolja a munka műfaját, jellegét. Werth természetesen sokat foglalkozik a katonai eseményekkel, mégsem „a háború formális történetét, még kevésbé hadtörténetét” írta meg. Könyvét ő maga „emberi történetnek és részben a háború politikai történetének” nevezi.

Ez az „emberi történet” hűen ábrázolja a szovjet nép nagyszerű helyzetét, hősiességét a hátszországban, az arcvonalakon és a fasiszták által megszállt területeken.

Werth nagy elragadtatással és sokoldalúan mutatja be azt a gigászi munkát, amelyet a munkások és kolhozparasztnok végeztek a hátszországban, hogy megteremtsék a fasiszta megszállók fölötti győzelem anyagi és technikai feltételeit. Különösen meleg elismeréssel méltatja a nők önfeláldozó helytállását az élet, a termelés minden területén. Csodálattal adózik annak az emberfeletti hősiességnek, amellyel a körülzárt Leningrád lakossága úrrá lett a blokád és az ostrom okozta mérhetetlen szenvedéseken és kitartott az ellenség szétzúzásáig. Az ipari üzemeknek a megszállás elől keletre történt áttelepítését „a Szovjetunió háború alatti legbámulatosabb szervezési és emberi hőstettei” közé sorolja. Elismeri a szovjet szocialista gazdaságnak a hitleri Németország kapitalista hadigazdaságával szembeni fölényét, s azt is megállapítja, hogy „...a szovjet rendszer, a szovjet szervezés a meglevő erőforrások jobb felhasználásáért tette lehetővé, mint a németeké”. Részletesen foglalkozik a Szovjetunióknak nyújtott amerikai—angol gazdasági segítséggel is. Adatai meggyőzően bizonyítják, hogy ez a segítség a hazai termelésnek „viszonylag kis százalékát” tette ki, s a Szovjetunió mindenekfölött saját gazdaságának, anyagi erőinek és eszközeinek köszönheti a győzelmet.

A szovjet hadsereg honvédő harcainak ábrázolása nagy helyet kap a könyvben, bár Werth nem törekszik a hadműveletek teljes és rendszeres bemutatására. Részletesen ismerteti a szovjet csapatok kezdeti kudarcát és a vezetésben tapasztalt hibákat kiváltó okok kritikai értékelését és alapvetően jól érzékelteti azt a folyamatot, amely a hiányosságok felszámolásán át ragyogó győzelmek sorozatát eredményezte. E folyamat első állomásként külön részben tárgyalja a moszkvai csata eseményeit. Azokkal az egykori hitlerista tábornokokkal szemben, akik a Moszkva alatt elszenvedett első nagy vereséget „Tél tábornok” számlájára írják, a szerző egyértelműen kijelenti: „Teljesen világos, hogy a hírhedt »orosz tél« korántsem játszott döntő szerepet.” Könyve további részében Werth figyelemmel kíséri a szovjet hadművészet fejlődését a sztálingrádi és a kurszki csatában, majd

az 1944—1945. évi hadászati hadműveletekben.

Meg kell jegyezni, hogy a katonai események ismertetése kapcsán Werth több esetben a marxista hadtörténetírás értékeléseivel ellentétes álláspontot képvisel, ítéletei és véleménye esetenként vitatható, némely hadművelet pedig nem kapja meg méltó helyét a könyvben.

A háború kezdeti szakaszában bekövetkezett balsikerek és elkövetett hibák okainak elemzésében Werth túlsúlyozza a szubjektív tényezők szerepét. Rejtve marad előtte a párt és a hadsereg közti viszony lényege, ennek következtében lebecsüli azt a szerepet, amelyet az SZKP a hadseregben betöltött. A szovjet hadsereg 1942 nyári rosztovi vereségét úgy állítja be, mintha az idézett volna elő valamiféle fordulatot a katonai vezetés megszilárdítása és javulása, a csapatok helytállása terén. A sztálingrádi csata leírásakor a szerző az egyoldalúság hibájába esett. A védelmi harcok bemutatása során egyedül a 62. hadsereg tevékenységét ismerteti, a nagyszabású szovjet ellentámadás ábrázolása pedig minőségileg alatta marad a moszkvai csatával és Leningrád védelmével foglalkozó fejezetekben foglaltaknak. Nem kap hű képet az olvasó Ogyessza felzabálásáról sem. A szerző figyelmét szinte teljesen elkerülték a védelmi harcok. A lakosság és a csapatok hősi küzdelméről szinte semmit sem mond.

E főbb hiányosságok ellenére a hadiesemények tárgyalásakor Werth tisztelettel és lelkesedéssel méltatja a szovjet hadsereg világraszóló teljesítményét, jól mutatja be a szovjet hadművészet fejlődését és fölényét a hitleri hadsereg hadművészetével szemben.

Sokat foglalkozik a szerző a Szovjetunió és nyugati szövetségesei közti viszony alakulásával, a tárgyalásokon felmerült legfontosabb kérdésekben elfoglalt álláspontok ismertetésével. Alapjában véve helyesen értékeli a kapcsolatok lényegét, némelykor azonban vitatható módon ábrázolja a helyzetet. Kimutatja, hogy az európai második front megnyitása nemcsak a Szovjetuniónak, de a nyugati országok népeinek is érdeke volt, mégsem ítéli el az

angolok halogató manővereit a tárgyalásokon. Felveti, hogy a szovjet sajtó nem népszerűsítette a nyugati szövetségeseket, sőt esetenként kampányt folytatott ellenük. Ezzel szemben szinte szóra sem méltatja azokat a nehézségeket, amelyeket a nyugati partnerek állítottak a közös harc eredményességének útjába. Az 1944 augusztusi varsói felkelés értékelésében világos és helyes álláspontot foglal el, Lengyelország háború utáni sorsával kapcsolatban azonban nézetei nem eléggé világosak. Elismeri a Szovjetunió e kérdésben folytatott politikájának reális voltát, de ellentmondásosan ábrázolja a londoni emigráns kormány és a lengyel hazafiak Szovjetunióban működő szövetségének szerepét és tevékenységét.

Werth nagy figyelmet szentel a német fasiszták megszállt területeken elkövetett gaztettei leírásának. Személyes benyomásai alapján, megrázó erővel ír a szörnyű bűntettekről, hangsúlyozva azokért a náci hadsereg és vezetése felelősségét. Adatokat közöl a megszállt területek gazdasági kifosztásáról is, de ezek nem teljes értékűek.

Sajátos álláspontot foglal el a szerző a háború jellegének megítélésében. Már könyve előszavában elismeri a Szovjetunió háborújának igazságos, honvédő jellegét, megállapítva, hogy „ez igazi népi háború volt”, s „ebben a nemzeti, népi háborúban a szovjet emberek szovjethatalmukért is harcoltak”. Ez a tényekre alapozott, elméletileg helyes értékelés nem akadályozza meg abban, hogy elutasítsa a marxista történetírásnak a második világháború imperialista eredetére vonatkozó álláspontját. Ez már csak azért is különös, mert véleményét semmivel nem indokolja meg.

Az ilyen és más hasonló ellentmondások azonban — amelyekre Boltyn professzor mutat rá bevezető tanulmányában — másodlagos helyre szorúlnak a könyv vitathatatlan értékei mellett. Werth műve teljesen megérdemelten foglal el számottevő helyet a második világháborúval foglalkozó történeti munkák sorában.

T. S.